پژوهشهای سیاسی جهان اسلام، انجمن مطالعات جهان اسلام
فصلنامه علمی (مقاله علمی - پژوهشی) پژوهشهای سیاسی جهان اسلام، سال دهم، شماره چهارم، زمستان ۱۳۹۹، صص ۱۲۲ - ۱۰۵

DOI: ۱۰.۲۱۸۵۹/priw-۱۰۰۴۰۵

بازشناسی مفهوم «امت اسلامی» در گفتمان انقلاب اسلامی و راهبردهای تحقق آن

هادی رجبی [۱]

تاریخ دریافت: ۱۳۹۹/۰۵/۲۰ تاریخ پذیرش: ۱۳۹۹/۰۸/۲۴

انجمن مطالعات جهان اسلام
Islamic World Studies Association
جمعیة دراسات العالم الاسلامی
فصلنامه علمی -پژوهشی
پژوهشهای سیاسی جهان اسلام

چکیده

«امت اسلامی» یکی از مفاهیم اساسی در نظام سیاسی اسلام می‌باشد که اندیشمندان اسلامی اهتمام ویژه‌ای نسبت به تبیین و تشریح ماهیت و چیستی آن مبذول داشته و عموماً رسیدن به امت واحده اسلامی را یکی از آرمان‌های خویش برشمرده‌اند. این مفهوم در گفتمان انقلاب اسلامی و اندیشه سیاسی پایه‌گذاران آن نیز جزو مفاهیم راهبردی بوده که مورد بازشناسی قرار گرفته و به صورت گسترده، بازنشر گردیده است. در این مقاله سعی شده است تا با الگوگیری از مدل تحلیل راهبردی، از طریق بررسی سیر تاریخی امت اسلامی ابتدا وضعیت موجود مشخص و سپس راهبردهای تقویت وحدت اسلامی و رسیدن به آینده مطلوب که همانا شکل‌گیری امت اسلامی در گسترده جغرافیایی جهان اسلام می‌باشد، با ابتناء بر اندیشه رهبران انقلاب اسلامی ارائه گردد. یافته اصلی پژوهش معطوف به وضع موجود در جهان اسلام، وجود تفرقه و اختلاف بعنوان بزرگترین مانع شکل‌گیری امت اسلامی می‌باشد؛ اما در مقابل، در گفتمان انقلاب اسلامی راهکارهای بازیابی امت اسلامی در اندیشه رهبران انقلاب با ارائه راهبردهایی عملیاتی مورد توجه قرار گرفته است که در پژوهش حاضر به آن‌ها پرداخته شده است. نوع پژوهش در این مقاله بنیادی می‌باشد و سعی شده تا با استفاده از روش توصیفی ـ تحلیلی و بهره‌گیری از ابزار تحلیل راهبردی، به سوالات مطرح‌شده، پاسخ علمی ارائه گردد.

واژه‌های کلیدی: امت اسلامی، گفتمان انقلاب اسلامی، وحدت اسلامی، آینده‌پژوهی و تحلیل راهبردی.

۱. استادیار گروه علوم سیاسی دانشگاه علوم انتظامی امین Rajabi313@yahoo.com

Copyright © 2010, SAIWS (Scientific Association of Islamic World Studies). This is an Open Access article distributed under the terms of the Creative Commons Attribution 4.0 International, which permits others to download this work, share it with others and Adapt the material for any purpose

[Downloaded from priw.ir on 2026-10-15]

[DOR: 20.1001.1.23222980.1399.10.4.7.4]

مقدمه:

گفتمان‌ها نحوه سخن گفتن درباره جهان هستند. از این جهت است که ارتباط عمیقي با بحث مفاهیم دارد. در حقیقت مفاهیم در چارچوب زباني هر گفتمان شکل گرفته و با گفتمان‌هاي دیگر متفاوت مي‌باشند. در تمدن‌سازی، مفاهیم و گفتمان‌ها نقش اصلی و محوری را بازی می‌کنند. گفتمان انقلاب اسلامی که با هدف ایجاد نظام برخاسته از اصول اسلامی و نفی ساختار و اصول حاکم بر نظام‌های غربی استوار شده، به موازات احیای ارزش‌های دینی، تفکر اسلام سیاسی را در سراسر جهان احیاء کرده و مدل جدیدی از توسعه سیاسی را پیش روی جریان‌ها و گروه‌های مختلف جهان اسلام قرار داده است.(سرخیل،۱۳۹۸: ۱۷۹) انقلاب اسلامی تنها یک مرحله و گام برای آرمان بزرگ ایجاد تمدن نوین اسلامی و طلوع خورشید ولایت عظمی(ارواحنافداه) است. از همین جهت، در گفتمان انقلاب اسلامی، یکی از مهم‌ترین مفاهیم پایه‌ای، مفهوم امت اسلامی می‌باشد. مفهوم امت اسلامی، گمشده اندیشمندان اسلامی در گستره جغرافیایی جهان اسلام است که طی قرون اخیر ذهن و دل ایشان را به سمت برطرف نمودن مشکلات و ارائه راهبردهای عملیاتی جهت تحقق این هدف والا و بازیابی تمدن اسلامی رهنمون گردیده است. «اگر به حق دریافته‌ایم راه بازگشت به مجد و عظمت گذشته اسلام در وحدت تمامی نیروها و فرقه‌ها و ملت‌های مسلمان است باید پیش از هرچیز، به بازنگری مسائلی بپردازیم که ما را از باورداشت مفهوم «امت» جدا کرده و زمینه‌های تجزیه بلاد و تفرقه صفوف مسلمین را فراهم نموده است. باید یکبار دیگر به سنت و قرآن به عنوان منشور هدایت امت و استوارترین محور وحدت، بازگشت.»(خمینی،۱۳۷۴: ۱۷) شکل‌گیری تمدن نوین اسلامی بر مبنای امت اسلامی مرحله تکاملی انقلاب اسلامی می‌باشد. در این چارچوب پرسش نوشتار حاضر این است که امت اسلامی در گفتمان انقلاب اسلامی، چه جایگاهی داشته و راهبردهای تحقق آن با توجه بر اندیشه رهبران انقلاب اسلامی چیست؟

مبانی نظری: آینده‌پژوهی و روش تحلیل راهبردی

هدف آینده‌پژوهی لزوماً شناخت آینده نیست؛ بلکه کمک به ما برای تصمیم‌گیری‌های بهتر در امروز از طریق آینده‌پژوهی است. روش‌هایی که ما را به پیش‌بینی فرصت‌ها و تهدیدات

فصلنامه علمی -پژوهشی
پژوهشهای سیاسی جهان اسلام

[Downloaded from priw.ir on 2026-10-15]
[DOR: 20.1001.1.23222980.1399.10.4.7.4]

و در نظر گرفتن چگونگی سرکردن با آن‌ها وادار می‌کند. توجه به این نکته مهم است که از نظر راهبردی بهتر است پیش‌بینی کنیم تا اینکه فقط به تغییرات واکنش نشان دهیم.(بهاری و همکاران،۱۳۹۴)

در ادبیات آینده‌پژوهی، سه نوع آینده مطرح می‌شود. آینده ممکن: شامل تمامی آینده‌هایی که می‌تواند اتفاق بیافتد. آینده محتمل: آنچه به احتمال بسیار زیاد در آینده به وقوت خواهد پیوست. آینده مطلوب: آنچه مطلوب‌ترین و مرجح‌ترین رویداد آینده به شمار می‌رود. در این اثر رویکرد ما به آینده از افق مطالعات پرسپکتیو[1] و معطوف به آینده مطلوب است. در این نوع از مطالعات، مطالعه آینده به منظور ایجاد نگرش راهبردی در ذهن با نگاه بلندمدت و در راستای خلق آینده‌ای مطلوب مد نظر می‌باشد.(بهاری و همکاران،۱۳۹۴) از این جهت، راهبردها از هدف‌های درازمدت نشأت می‌گیرند و در حقیقت ابزاری هستند که سازمان به کمک آن‌ها می‌تواند به اهداف راهبردی خود دست یابد(دیوید، ۱۳۷۹: ۳۸) هر تصمیمی که برای حرکت از وضع موجود تا رسیدن به وضع مطلوب اتخاذ شود، در بنیان خود از روش تحلیلی بهره می‌جوید که متناسب با قوه تعقل و ادراک حسی و شهودی تصمیم‌گیران است.(محمدی لرد،۱۳۹۲: ۱۱) بر همین اساس سعی شده است تا با استفاده از روش تحلیل راهبردی وضع موجود بررسی و راهبردهایی جهت رسیدن به وضع مطلوب ارائه گردد.

وضع موجود	راهبرد (شیوه حرکت از وضع موجود به وضع مطلوب)	وضع مطلوب

برداشت‌های قرآنی و تاریخی از این مفهوم از نظرگاه گفتمان انقلاب اسلامی تبیین و سپس ضمن بررسی چالش‌ها، راهبردهای تحقق آن، ارائه خواهد شد.

مفهوم شناسی امت اسلامی

در دائرةالمعارف قرآن کریم امّة بر وزن فُعْلَه، از ریشه (أ ـ م ـ م) آمده است که به معنای قصد مخصوص بوده و اشتقاق یافته است. «در واقع امت به گروهی گفته می‌شود که مورد قصد و توجّه مخصوص دیگران واقع شده و در یك ویژگی چون دین، زمان، مکان، نوع یا صنف مشترك

1. Perspective

[Downloaded from priw.ir on 2026-10-15]
[DOR: 20.1001.1.23222980.1399.10.4.7.4]

و همسان باشند. این ویژگی می‌تواند اختیاری یا غیر اختیاری باشد، بر این اساس به پیروان یك دین و آیین بر اثر همسانی در دین امّت می‌گویند و به مردمی که همزمان با یکدیگر در یك قرن یا در منطقه‌ای از زمین زندگی می‌کنند یا گروهی از مردم که دارای عملکرد یکسان‌اند، امّت اطلاق می‌شود.» (دائرةالمعارف قرآن کریم، ۱۳۸۲: ۲۵۴)

وقتی صحبت از امت اسلامی می‌شود، «امّت با معنای واژگانی نظیر «جامعه»، «ملّت»، «کشور» و «وطن» تفاوت‌های اساسی دارد؛ چراکه در معنای این واژگان، ویژگی‌های نژادی، جغرافیایی و ملّی وجود دارد؛ در حالی که «امّت (اسلامی)» بر مبنای وحدت عقیدتی و جهان‌بینی(دینی و اصالت فطرت) تعریف و تشکیل می‌شود.» (عمیدزنجانی، ۱۳۶۶: ۳۰۳-۳۰۲) در حالی که در برخی از منابع آمده است: «امت واژه‌ای با برد معنایی بسیار وسیع است که می‌تواند جامع مفاهیمی چون قوم، قبیله، عشیره، گروه‌های نژادی و نیز ملت یا جامعه‌ای مذهبی که تحت لوای هدایت یک پیامبر قرار دارد، باشد.»(دائرةالمعارف بزرگ اسلامی، ۱۳۸۰، ۱۹۲) و یا «معنی امت در سال‌ها اخیر تغییراتی یافته است و به معنی ملت نیز به کار می‌رود. ملت به مجموعه‌ای از مردم یک سرزمین گفته می‌شود که از یک نژاد، زبان و فرهنگ و تابع یک حکومت باشند. آن‌ها می‌توانند دین‌های متفاوتی داشته باشند.»(دائرةالمعارف انقلاب اسلامی، ۱۳۸۳: ۹۵) اما به نظر می‌رسد مفهوم امت به معنای اصلی خود نه تنها نمی‌تواند به جای ملت بکار رود؛ بلکه به لحاظ محتوایی کاملاً با مفهوم ملت متفاوت است. با توجه به موارد فوق می‌توان گفت: «امت اسلامی اصطلاحی برآمده از قرآن کریم و سنّت نبوی و ناظر به جامعه‌ای برگزیده، متّحد و هدفمند بر اساس دین و سنّت پیامبر اسلام(صلّی‌الله علیه و آله) با قِوامی به غیر از نژاد، اقلیم و زبان و مانند آن می‌باشد.»

"امت اسلامی" در قرآن کریم

واژه امت ۶۵ بار در قرآن کریم آمده است که ۵۲ مورد آن به صورت مفرد (امّت) و ۱۳ مورد به صورت جمع (اُمَم) است. واژه امّت در قرآن کریم بیشتر به معنای همسانی در دین و آیین و همسانی زمانی و مکانی آمده است(دائرةالمعارف قرآن کریم، ۱۳۸۲: ۲۵۴). مانند: «پروردگارا ما را تسلیم [فرمان] خود قرار ده و از نسل ما امتی فرمانبردار خود [پدید آر] و آداب دینی ما را به

فصلنامه علمی-پژوهشی پژوهشهای سیاسی جهان اسلام

[Downloaded from priw.ir on 2026-10-15]
[DOR: 20.1001.1.23222980.1399.10.4.7.4]

ما نشان ده و بر ما ببخشای که تویی توبه پذیر مهربان.»[1] (بقره:۱۲۸) «و اگر خدا می خواست شما را یك امت قرار می داد.»[2] (مائده:۴۸) «آن جماعت را روزگار به سر آمد دستاورد آنان برای آنان و دستاورد شما برای شماست و از آنچه آنان میکرده اند شما بازخواست نخواهید شد.»[3] (بقره:۱۳۴) «و برای هر امتی اجلی است پس چون اجلشان فرا رسد نه [می توانند] ساعتی آن را پس اندازند و نه پیش.»[4] (اعراف:۳۴).

از نگاه قرآن کریم، انسان‌ها در آغاز امت واحد بوده‌اند: «مردم امتی یگانه بودند پس خداوند پیامبران را نویدآور و بیم دهنده برانگیخت.»[5] (بقره:۲۱۳) بسیاری از مفسران معتقدند که مقصود از وحدت در این آیه همسانی در دین و عقیده است. برخی دیگر از مفسران مراد از وحدت را همرنگی و همزیستی مسالمت‌آمیز اجتماعی مردم بر اثر سادگی زندگی اولیه انسان‌ها دانسته‌اند. بیشتر مفسران در این جهت هم عقیده‌اند که در آیه مَجاز حذف رخ داده و در واقع آیه چنین بوده است: «كَانَ النّاسُ أُمَّةً وَاحِدَةً وَاختَلَفُوا فَبَعَثَ اللهُ...»؛ یعنی پس از وحدت و همزیستی مسالمت‌آمیز دچار اختلاف و تفرقه شدند و خداوند برای رفع این اختلاف، پیامبران(علیهم‌السّلام) را گسیل داشت. آیه‌ی «و مردم جز یك امت نبودند پس اختلاف پیدا کردند.»[6] (یونس:۱۹) نیز این تقدیر را تأیید می‌کند.(دائرةالمعارف قرآن کریم، ۱۳۸۲،جلد۲: ۲۵۸)

در بیان قرآن کریم، امّت اسلامی، بهترین امّتی است که پدید آمده:« شما بهترین امتی هستید که برای مردم پدیدار شده اید.»[7] (آل‌عمران: ۱۱۰) در برخی از روایات امّت در این آیه به ائمّه‌ی معصومین(علیهم‌السّلام) تأویل شده است. به نظر برخی از قرآن‌پژوهان مقصود از این روایت آن است که ائمّه(علیهم‌السّلام) مسئولیت پیشوایی امّت را برعهده دارند. (دائرةالمعارف قرآن کریم، ۱۳۸۲، جلد۲: ۲۶۴)

---

۱. «رَبَّنا واجعَلنا مُسلِمَینِ لَكَ ومِن ذُرِّیَّتِنا اُمَّةً مُسلِمَةً لَكَ»
۲. «ولَو شاءَ اللّهُ لَجَعَلَكُم اُمَّةً واحِدَةً»
۳. «تِلكَ اُمَّةٌ قَد خَلَت‌لَها ما كَسَبَت ولَكُم ما كَسَبتُم»
٤. «ولِكُلِّ اُمَّة اَجَلٌ فَاِذا جاءَ اَجَلُهُم لا یَستَأخِرونَ سَاعَةً و لا یَستَقدِمون»
٥. « كانَ النّاسُ اُمَّةً واحِدَةً فَبَعَثَ الله النَّبِیّینَ مُبَشِّرینَ و مُنذِرینَ»
٦. «و ما كانَ النّاسُ اِلاّ اُمَّةً واحِدَةً فَاختَلَفوا»
۷. «كُنتُم خَیرَ اُمَّةً اُخرِجَت لِلنّاسِ»

[Downloaded from priw.ir on 2026-10-15]
[DOR: 20.1001.1.23222980.1399.10.4.7.4]

شناخت وضع موجود با بررسی سیر تاریخی "امت اسلامی"

با رویکرد به دانش تاریخ انگاره[1] و معناشناسی[2] می‌توان گفت: «امّت» کلیدی است برای هر چیز که به فرهنگ اسلامی ارتباط پیدا می‌کند. تولد این واژه در تاریخ اسلام، اهمیت زیادی دارد. تا آن زمان در عربستان، اصل سازمان اجتماعی و سیاسی، اساساً ماهیّت قبیله‌ای داشت و خویشاوندی خونی، قاطع‌ترین عنصر در تصوّر و دریافت عرب جاهلی نسبت به وحدت اجتماعی بود. در برابر این تصوّر پرسابقه‌ی مورد احترام، قرآن اندیشه‌ی تازه‌ای را در خصوص وحدت اجتماعی عرضه کرد و گسترش داد که دیگر بر روابط خویشاوندی و خونی متّکی نبود، بلکه از اعتقاد مشترک دینی برمی‌خاست. (ایزوتسو،۱۳۸۱: ۹۶) همچنان که از دقت در آیات قرآنی و بررسی تاریخ عرب و تاریخ زندگی اجتماعی قبل از ظهور اسلام، برمی‌آید؛ در حجاز و عربستان آن دوران، عامل اصلی ایجاد جامعه و تشکل‌های گروهی، عامل برقراری رابطه‌ی بین افراد در جامعه اعراب جاهلی، روابط نسبی، خونی و خویشاوندی بود. به همین خاطر، واژه‌هایی مانند: عشیره، قبیله، حیّ، قوم و غیره از مهم‌ترین واژه‌های اجتماعی‌ای است که در قرآن به کار رفته و نشان دهنده این است که این مفاهیم به عنوان سازمان‌های اجتماعی عصر نزول قرآن در میان عرب‌ها بوده است. ولی واژه امت در میان اعراب، مفهومی دارای ریشه‌های جامعه‌شناختی نبود. بلکه بیشتر در معنای «آیین و دین» به کار می‌رفت.(احمدی،۱۳۸۸: ۴۹)

از بعد اعتقادی قلمرو و گستره‌ی امت اسلامی، محدود به تسلیم خدا بودن می‌شود. «[امت اسلامی] امتی است که تسلیم خداست، تسلیم حقیقت است، تسلیم وحی و الهامی است که از افق حقیقت برای راهنمایی بشر در قلب شایسته‌ترین افراد طلوع کرده است. پس «ما»ی مسلمانان و هویت واقعی آن‌ها چیست؟ این دین می‌خواهد چه وحدتی به آن‌ها ببخشد و چه مارکی روی آن‌ها بزند و زیر چه پرچمی آن‌ها را گرد آورد؟ پاسخ این است: اسلام، تسلیم حقیقت بودن.»(مطهری،۱۳۶۹: ۴۹۷) لذا «نخستین فرآورده‌ی سیاسی انسانی اسلام، «امّت اسلامی» بود که از مدینةالنّبی آغاز شد و به صورتی حیرت‌آور و افسانه‌وار، قدم در راه رشد کمّی و کیفی نهاد. هنوز نیم قرن از ولادت این پدیده‌ی مبارك نگذشته بود که نزدیك به نیمی از تمامی قلمرو سه تمدّن بزرگ باستانی همسایه‌ی خود، یعنی ایران، رم و مصر را درنوردید و

1. History of Ideas
2. Semantics

[Downloaded from priw.ir on 2026-10-15]
[DOR: 20.1001.1.23222980.1399.10.4.7.4]

یك قرن پس از آن، تمدّنی درخشان و حکومتی عزیز و مقتدر در مرکز جهان پدید آورد که از شرق به دیوار چین و از سوی دیگر به سواحل اقیانوس اطلس و از شمال تا استپ‌های سیبری و از جنوب تا جنوب اقیانوس هند می‌رسید. قرن‌های سوم و چهارم هجری و پس از آن، مزیّن به تمدّنی آن‌چنان مشعشع است که پس از هزار سال، هنوز برکات علمی و فرهنگی آن را در مدنیّت کنونی جهان، می‌توان بوضوح دید.» (حدیث ولایت،۱۳۷۶: ۱۵۱)

«آنچه که توانست آن جامعه‌ی کوچكِ چندهزار نفری مدینه را در سال‌های اول هجرت به یك امت عظیم و مقتدر و عالِم و عزیز و چشمه‌ی جوشان علم و حکمت برای دنیا در قرن چهارم و پنجم هجری تبدیل کند، عبارت بود از ایمان روشن، تعالیم واضح و همه‌جانبه، عزم راسخ و جهاد مستمر؛ بعد امت اسلامی در افت‌وخیزهای فراوان خود و در هرجا که از آن تعالیم غفلت کرد، دچار شکست و عقبروی شد. هرجا علم، اخلاق، روابط اجتماعی، اقتدار معنوی، عزت، وحدت و برتر از همه عدالت را نادیده گرفت، رشد آن متوقف شد و عقبگرد کرد و کار به جایی رسید که قدرت‌های متجاوز و متعرض و طماع توانستند این امت را تکه‌پاره کنند، در مقابل هم به تضعیف قوای یکدیگر وادار کنند، بر آن‌ها تسلط پیدا کنند و منابع آن‌ها را بگیرند.»(حدیث ولایت،۱۳۸۳: ۱۲۸) «ضعف سه عامل[ایمان و مجاهدت و وحدت]، امت اسلامی را امروز در وضع تاسفباری قرار داده است. حداقل در دو قرن گذشته، دشمنان پیگیر و با تدبیر و برخی حکومت‌های مسلمان بی‌کفایت، در کنار عوامل و شرایط گوناگون تاریخی و سیاسی، در پدید آوردن این وضع، به شدت موثر بوده‌اند و ما امروز وارث گذشتگانیم.»(مقام معظم رهبری، ۱۳۷۶/۹/۱۸)

در دوران معاصر، افراد، گروه‌ها و جریان‌های مختلفی برای حل مشکل ضعف دنیای اسلام و مقابله با تفرقه و نیز ایجاد اتحاد برای تشکیل مجدد «امت اسلامی» فعالیت خود را آغاز کردند. یکی از چهره‌های شاخص مصلحان وحدت‌طلب «امت اسلامی»، سید جمال‌الدین اسدآبادی بود. وی به همراه شاگردش شیخ محمد عبده وحدت اسلامی را از مهمترین اهداف آرمانی خود می‌دانست و در این راه تلاش و کوشش فراوانی به عمل آورد، دراین راستا وی وطن خاصی برای خویش انتخاب نکرد، و در طول عمرِ مبارزاتی خود به کشورهای متعدد سفر نمود و سکنا گزید. فرد دیگری که در راه وحدت اسلامی اقدام نمود، رئیس جامعةالازهر مصر،

انجمن مطالعات جهان اسلام
Islamic World Studies Association
جمعية دراسات العالم الاسلامي
فصلنامه علمی -پژوهشی
پژوهشهای سیاسی جهان اسلام

[Downloaded from priw.ir on 2026-10-15]
[DOR: 20.1001.1.23222980.1399.10.4.7.4]

شیخ محمود شلتوت بود که فتوای جواز پیروی از فقه شیعه را صادر نمود و مذهب تشیّع را در ردیف چهار مذهب فقهی اهل سنت به رسمیت شناخت، تأسیس مرکز «دارالتقریب بین المذاهب الاسلامیة» در قاهره توسط آیت‌الله محمدتقی قمی در ایجاد این گرایش معتدل در شخص شیخ محمود شلتوت مؤثر بود و تلاش‌های بی شائبه آیت‌الله بروجردی در صدور فتوای شیخ شلتوت و به رسمیت شناخته شدن مذهب شیعه در کنار مذاهب چهارگانه اهل تسنن که وحدت اسلامی را وارد مرحله نوین کرد، نقش بسزایی داشت.(عیوضی،۱۳۷۹: ۲۸)

شکل‌گیری انقلاب اسلامی نقش بسزایی در زمینه‌سازی برای تشکیل امت اسلامی، داشته است. مقام معظم رهبری می‌فرمایند: «در دوران معاصر از ده‌ها سال پیش به این طرف، به برکت تعالیم اسلام و بازگشت به آن‌ها، بیداری اسلامی آغاز شد و پرچم توحید بار دیگر به اهتزاز درآمد که اوج این حرکت، [شکل‌گیری انقلاب اسلامی] و تشکیل نظام جمهوری اسلامی در این نقطه‌ی حساس از دنیای اسلام بود که باز آحاد مسلمان‌ها احساس هویت و عزت کردند.» (حدیث ولایت،۱۳۸۳: ۱۲۸) شکل‌گیری گفتمان انقلابی با محوریت قیام مستضعفان در برابر مستکبران از یک طرف و لزوم داشتن وحدت برای رسیدن به هدف نابودی مستکبران، از طرف دیگر آغازگر فصل جدید از بیداری اسلامی در جهان اسلام شد. حضرت امام(ره) [حتی در دوران پیش از پیروزی انقلاب و] در میدان مبارزه، یکی از پیشگامان دعوت به وحدت بود. نخستین اعلامیه‌ی تاریخی ایشان با این آیه مبارکه «بگو من فقط به شما یك اندرز می‌دهم که دو دو و به تنهایی برای خدا به پا خیزید.»[1] (سبا: ۴۶) آغاز و صادر شده بود. بخش مهمی از آن‌را وحدت امت به عنوان بستر «قیام لله» تشکیل می‌داد. (خمینی،۱۳۷۴: ۲۰) در همین راستا انقلاب اسلامی و متعاقب آن تشکیل حکومت اسلامی اقدام عملی جهت تحقق امت اسلامی بود. مقام معظم رهبری می‌فرمایند: «انقلاب اسلامی، عزّت اسلام را بر روی دست گرفت و به همه‌ی دنیا نشان داد. انقلاب اسلامی نشان داد که اسلام می‌تواند به یك ملت، سرافرازی و عزّت دهد؛ یك ملت را از زیر بار فشار و تحمیل بیگانگان نجات دهد و از حالت تحقیری که بر آن ملت تحمیل کرده‌اند، بیرون بکشد. [انقلاب اسلامی] می‌تواند استعدادهای یك ملت را در همه‌ی میدان‌ها بروز و ظهور بخشد؛ می‌تواند به یك ملت، قدرت

۱. «قُلْ إِنَّمَا أَعِظُكُمْ بِوَاحِدَةٍ أَنْ تَقُومُوا لِلَّهِ مَثْنَى وَفُرَادَى»

[Downloaded from priw.ir on 2026-10-15]
[DOR: 20.1001.1.23222980.1399.10.4.7.4]

دفاع از خود، قدرت دفاع از عقاید و از هویت و شخصیت خود بدهد. انقلاب اسلامی این را نشان داد.» (حدیث ولایت،۱۳۷۸: ۱۳۲)

راهبردهای تحقق امت اسلامی در گفتمان انقلاب اسلامی

در گفتمان انقلاب اسلامی، بازتعریف مفاهیم بنیادین اندیشه اسلامی همچون "امت اسلامی"، گفتمان‌سازی و نهادینه‌سازی آن‌ها سال‌ها پیش از انقلاب، توسط امام خمینی(ره) آغاز شده بود. اهتمام ویژه نسبت به مفهوم‌سازی و بازیابی و بازشناسی مفاهیم بنیادین اسلامی، با هدف احیای تفکر و اندیشه اسلامی در فرمایشات ایشان ـ چه قبل از تبعید و چه در دوران تبعید در عراق و بویژه حضور در نوفل لوشاتو ـ و در آثار قلمی بجای مانده از معظم‌له بویژه در کتاب ولایت فقیه[1]، موج می‌زند. از جمله این مفاهیم می‌توان به مفهوم ولایت فقیه، حکومت اسلامی، مردم‌سالاری(دموکراسی اسلامی) و در گستره جهان اسلام به مفاهیمی مانند: وحدت اسلامی، امت اسلامی، تمدن اسلامی اشاره کرد. مقام معظم رهبری می‌فرمایند: «آن وقتی‌که انقلاب اسلامی پیروز شد و وقتی امام بزرگ ما آن شخصیت عظیم، آن شخصیت بی‌نظیر در زمان ما توانست از زبان این ملت، سخن بگوید، همه‌ی مسلمانان عالم احساس افتخار و حیات کردند؛ احساس کردند که زنده شده‌اند.» (حدیث ولایت،۱۳۷۸: ۱۳۲)

مبانی اسلام سیاسی امام خمینی(ره) با بهره‌گیری از مطالعات گسترده در متون اسلامی با تأکید بر قرآن و سنت نبوی و اهل‌بیت معصومین(ع) شکل گرفته است.(نوروزی و همکاران،۱۳۹۸: ۱۳۵) از همین جهت یکی از موانعی که امام(ره) در پیش روی تحقق مفهوم امت اسلامی مشاهده می‌نمودند، میهن‌پرستی افراطی و ناسیونالیسم بود که در کنار تمایلات قومی، نژادی و حس برتری جویی حاکمان به ظاهر اسلامی، مبنای تجزیه جهان اسلام و امت واحده اسلامی محسوب می‌شد. امام خمینی(ره) می‌فرمایند:«وطن اسلام را استعمارگران و حکام مستبد و جاه طلب تجزیه کرده‌اند. امت اسلام را از هم جدا کرده و به صورت چندین ملت مجزا درآورده‌اند.» (خمینی،۱۳۸۷: ۳۶) در همین راستا ایشان در مقابل مفهوم ملیّت، بر مفهوم امت تأکید داشتند و معتقد بودند که با ایجاد حکومت اسلامی می‌توان استقلال

۱. مجموعه سخنرانی است که امام خمینی(ره) در سال ۱۳۴۸ در ایام اقامت در نجف اشرف ایراد فرمودند.

[Downloaded from priw.ir on 2026-10-15]
[DOR: 20.1001.1.23222980.1399.10.4.7.4]

و تمامیت ارضی در تمامی بلاد اسلامی را تضمین نمود. ایشان می‌فرمایند: «ما برای اینکه وحدت امت اسلام را تأمین کنیم، برای اینکه وطن اسلام را از تصرف و نفوذ استعمارگران ودولت‌های دست‌نشانده آن‌ها خارج و آزاد کنیم، راهی نداریم جز اینکه تشکیل حکومت بدهیم. چون به منظور تحقق وحدت و آزادی ملت‌های مسلمان بایستی حکومت‌های ظالم و دست‌نشانده را سرنگون کنیم.»(خمینی، ۱۳۸۷: ۳۷) و یا در فرازی دیگر می‌فرمایند:«احکامی که راجع به حفظ نظام اسلام و دفاع از تمامیت ارضی و استقلال امت اسلام است، بر لزوم تشکیل حکومت دلالت دارد. مثلاً این حکم: «و اعدوا لهم ما استطعتم من قوه و من رباط الخیل»(هرآنچه از نیروی سلاح و اسبان آماده می‌توانید فراهم سازید)(انفال/۶۰) که این امر به تهیه وتدارک هرچه بیشتر نیروی مسلح و دفاعی به طور کلی است؛ و امر به آماده‌باش و مراقبت همیشگی در دوره صلح و آرامش.»(خمینی، ۱۳۸۷: ۳۳)

گام بعدی که در گفتمان انقلاب اسلامی برداشته شد، هدفمند کردن و جهت‌دار نمودن امت اسلامی در راستای مقابله با مستکبران و ظالمان و آزادی سرزمین‌های اسلامی بود. بر همین اساس است که امام خمینی(ره) تلاش نمود تا با تمرکز بر نابودی دشمن مشترک جهان اسلام یعنی رژیم صهیونیستی و حمایت بی‌دریغ از آرمان فلسطین یعنی آزادی قدس شریف، به عنوان یکی از راهبردهای اصلی اتحاد امت اسلامی، ضمن بهره‌گیری از آموزه‌های اسلامی و تمرکز بر نقاط مشترک مذاهب اسلامی، بنای عظیم امت اسلامی را بازیابی نماید. این راهبرد امام خمینی(ره) ریشه در مبانی قرآن کریم داشت.(ابراهیم‌نیای توشیزی و همکاران، ۱۳۹۷: ۷۶-۵۱)

این راهبرد توانست گروه‌های اسلامی اعم از شیعه و سنی را با خود همراه سازد و نقطه آغازین شکل‌گیری گروه‌های مقاومت مانند حزب‌الله در لبنان و حماس و جهاد اسلامی در فلسطین حول محور نابودی اسرائیل باشد. نمونه بارز وحدت امت اسلامی و مقاومت در برابر رژیم صهیونیستی، همراهی رهبران مقاومت در فلسطین همچون شهید دکتر فتحی شقاقی بود که در مطلبی با عنوان "امام خمینی؛ تنها گزینه" ضمن تمجید از امام و راه مقاومت، مسئله فلسطین را مهمترین مسئله جهان اسلام در این مرحله از تاریخ قلمداد کرد.(شقاقی،۱۳۸۴: ۲۰۷) همین امر باعث شد تا «خون تازه‌ای که در رگ‌های امّت اسلامی دوید.»(حدیث ولایت، ۱۳۷۸: ۱۳۲)

فصلنامه علمی -پژوهشی
پژوهشهای سیاسی جهان اسلام

[Downloaded from priw.ir on 2026-10-15]
[DOR: 20.1001.1.23222980.1399.10.4.7.4]

تلاش عمده امام خمینی(ره) بعد از توفیق در تشکیل نظام جمهوری اسلامی و به مدت یک دهه حضور در رأس این تشکیلات، آگاه ساختن مسلمانان به اسلام و ارزش‌های اصیل و پایدار و رهایی‌بخش آن؛ و بازگشت مسلمانان به این اصول و اعتقادات و در پناه آن دست‌یافتن به وحدت و انسجام فراملی در مقابل قدرت‌های استعماری و در نهایت ایجاد امت اسلامی به عنوان واحدی فراملی اعتقادی ـ فرهنگی در پهنه جغرافیای جهان اسلام بود. هدف از احیاء مجدد تئوری امت در جهان اسلام سپردن نقش و مسئولیتی فعال یا به نوعی ایستادگی در برابر حوادث و جریانات سیاسی جهان سرمایه‌داری کنونی است. پناه بردن به ارزش‌های وحدت بخش اسلام و ساختن جهان اسلام به عنوان بازیگری موثر و توانا و قطبی از قدرت از نظر عقیدتی و فرهنگی و سیاسی بوده است. به نظر می‌رسد ایشان توانست به تولید حجمی همسو از آگاهی عقیدتی ـ فکری و اتحاد اجتماعی امت در سطح افکار عمومی جامعه اسلامی به موفقیت‌هایی دست یابد؛(زارعی، ۱۳۹۰: ۱۶۳) امام خمینی(ره) می‌فرمایند: «قرن گذشته گرچه برای ملت عزیز ما و برای اسلام و کشور مصیبت بار بود، لکن نهضت اسلامی ایران در اواخر این قرنْ سرنوشت امت اسلام را در قرن آتی دگرگون خواهند نمود. امید واثق که شرقِ در بند، و خصوصاً کشورهای اسلامی، در زیر پرچم توحید به مبارزات خود برای استقلال و آزادی ادامه داده، تا از چنگ غرب و شرق توطئه‌گر نجات پیدا کنند؛ و این قرن، قرن نورانی کشورهای اسلامی باشد.» (صحیفه‌نور،جلد۱۰: ۳۶۴) مقام معظم رهبری نیز می‌فرمایند: «افق، روشن است و ملت ایران به فضل پروردگار همچنان پیشتاز این صحنه است و به حول و قوّه‌ی الهی با رفتار و حرکت خود خواهد توانست برای ملت‌های دیگر یك الگوی زنده و قابل تقلید ارائه دهد.»(حدیث ولایت، ۱۳۸۲: ۱۷۵) و یا در جایی دیگر می‌فرمایند: «آینده، آینده بسیار روشنی است. آن روزی خواهد رسید که امت اسلامی به حول و قوه‌ی الهی در اوج اقتدار و استقلال قرار بگیرد. ... آن وقت است که امت اسلامی عزت خود را پیدا خواهد کرد.»(مقام معظم رهبری: ۱۳۹۰/۱۱/۱۰)

نقش‌آفرینی انقلاب اسلامی با مجاهدت‌های امام خمینی(ره) در بازیابی و تحقق امت اسلامی، پس از ارتحال ایشان، دچار ضعف نشد و در دوران زعامت رهبر عالیقدر انقلاب اسلامی، حضرت آیت‌الله خامنه‌ای(مدظله‌العالی) نیز همانند دوران حضرت امام خمینی(ره)،

فصلنامه علمی-پژوهشی
پژوهشهای سیاسی جهان اسلام

[Downloaded from priw.ir on 2026-10-15]
[DOR: 20.1001.1.23222980.1399.10.4.7.4]

با قدرت پیگیری شد. اهمیت و جایگاه امت اسلامی را می‌توان در فرمایشات مقام معظم رهبری مشاهده نمود؛ آن‌جا که می‌فرمایند: «پیام بزرگ و مهمِّ انقلابِ ما برای امّت اسلامی و جوامع و ملت‌های مسلمان، عبارت از "احیای هویّت اسلامی، بازگشت به اسلام، بیداری مسلمانان و بازگشت به نهضت اسلامی" است. این، پیام بزرگ انقلاب ما به ملت‌های مسلمان است که امام و پیشوای بزرگ این راه و معلّم بزرگ این خطّ و مکتب بود.» (حدیث ولایت، ۱۳۷۴: ۴۴)

با گذری کوتاه بر بیانات مقام معظم رهبری طی سال‌های گذشته می‌توان مهمترین راهبردهای تحقق امت اسلامی از دیدگاه معظم‌له را به شرح ذیل دسته‌بندی نمود:

ایجاد وحدت اسلامی: با تمرکز بر اهداف کلی مانند ایمان به خدا(اعتصام به حبل‌اللَّه) و کفر به طاغوت، داشتن رفتار برادرانه میان امت اسلامی، اقدام جمعی برای رسیدن به وحدت، اقدام عملی و مجاهدانه در ایجاد وحدت، اتحاد داخلی ملت‌های مسلمان، عقلانی نگریستن به مسئله وحدت، اتحاد حول محور وجود مبارک پیامبراکرم(صلّی‌الله علیه و آله)، وحدت در جهت حاکمیت اسلام، تمرکز بر دیدگاه‌های امام خمینی(ره) در خصوص وحدت امت اسلامی، تمرکز بر اشتراکات و عدم تأخیر در ایجاد اتحاد، تدوین منشور وحدت اسلامی و بازنگری بر روی مسئله وحدت.

مقابله با موانع ایجاد وحدت اسلامی: مراقبت از ایجاد و گسترش مذاهب جعلی، اثبات مذهب خود و نه نفی مذهب دیگری، مقابله با ناامیدی در درون امت اسلامی و ایجاد خودباوری.

بهره‌گیری از ظرفیت‌های موجود در جوامع اسلامی: داشتن حسن‌ظن به وعده‌های الهی، استعانت از خداوند متعال و ائمه معصومین، تبعیت از اهل‌بیت و محور قراردادن آن‌ها، توجه به «حدیث ثقلین»، شناخت قدرت مردم و اعتماد به آن، وحدت حول محور ایران اسلامی، تسریع و تسهیل کردن پیشرفت بیداری اسلامی و اتحاد بر سر فلسطین.

مقاومت در برابر دشمن: با ایجاد روشنگری در میان جوامع مسلمین، دشمن‌شناسی و بویژه شناخت دشمن مشترک، آگاهی بخشیدن جامعه اسلامی نسبت به نقشه‌ی دشمن، مقابله با تفرقه‌افکنی دشمنان، اشداء علی الکفار و رحماء بینهم، بازی نکردن در زمین دشمن. (رجبی، ۱۳۹۸: ۷۸-۶۸)

فصلنامه علمی-پژوهشی پژوهشهای سیاسی جهان اسلام

[Downloaded from priw.ir on 2026-10-15]
[DOR: 20.1001.1.23222980.1399.10.4.7.4]

در شرایط کنونی جهان اسلام که ظهور و تقویت افراط‌گرایی دینی به ویژه در چهره گروهک تروریستی داعش بعنوان مهم‌ترین مانع و چالش جدی لطمات زیادی را به جهان اسلام وارد ساخت(کیوان‌حسینی و محفوظیان،۱۳۹۸: ۸۸)، توجه به راهبردهای شکل‌گرفته در گفتمان انقلاب اسلامی می‌تواند نقش موثری در برطرف کردن چالش‌ها و موانع پیش روی تحقق امت اسلامی ایفا نماید.

[Downloaded from priw.ir on 2026-10-15]
[DOR: 20.1001.1.23222980.1399.10.4.7.4]

نتیجه‌گیری

همان‌طور که براي شناخت جهان باید مفاهیم ساخته شوند، گفتمان‌ها نقش معنادار ساختن مفاهیم را بر عهده دارند. در این برداشت با تغییر گفتمان‌ها، مفاهیم جدید به وجود آمده و معنادار مي‌شوند و یا دچار تحول گشته و نیازمند بازتعریف هستند. در این نوشتار مشخص شد که راهبرد اصلی گفتمان انقلاب اسلامی که در اندیشه رهبران انقلاب اسلامی نمایان گردیده است، بازتعریف، بازشناسی و بازیابی مفهوم امت اسلامی بوده و در گام بعدی گفتمان‌سازی و نهادینه‌سازی این مفهوم از طریق شناخت مشکلات و ارائه راهبردهایی برای رسیدن به وضع مطلوب یعنی تحقق امت واحده اسلامی می‌باشد.

همان‌گونه که در تعریف مفهوم امت اسلامی بررسی شد، دیدگاه‌های مختلف و بعضاً متفاوتی در خصوص این مفهوم وجود دارد. اما معنایی که گفتمان انقلاب اسلامی در خصوص امت اسلامی مد نظر قرار گرفته است، برگرفته از قرآن کریم و سنّت نبوی و ناظر به جامعه‌ای برگزیده، متّحد و هدفمند بر اساس دین و سنّت پیامبر اسلام(صلّی‌الله علیه و آله) با قِوامی به غیر از نژاد، اقلیم و زبان و مانند آن می‌باشد. امت اسلامی در سیر تاریخی خود، با فراز و فرودهایی مواجه گردیده است؛ در اوج تمدن اسلامی، امت اسلامی از دروازه‌های چین تا قلب اروپا را در بر می‌گرفته است. در برخی از مقاطع نیز امت اسلامی چنان دچار ضعف و اضمحلال قرار گرفته که جز نامی از آن، باقی نبوده است. این درحالی است که با شکل‌گیری انقلاب اسلامی، فصل جدیدی از تحقق آرمان رسیدن به تمدن نوین اسلامی و بازگشت به دوران شکوه و عظمت اسلامی برداشته شده است.

چالش‌هایی برای تحقق امت اسلامی از همان سال‌های آغازین ظهور اسلام بوجود آمده که باعث انشقاق امت اسلامی گردید و در طول سده‌های گذشته، علی‌رغم تلاش مجدّانه علمای اسلام این چالش‌ها مرتفع نشد. پس از شکل‌گیری انقلاب اسلامی و بازشناسی مفاهیم پایه‌ای مانند امت، وحدت، عزت، استقلال، آزادی، عدالت، جهاد، و غیره در گفتمان انقلاب اسلامی و نیز عمل صادقانه به این ارزش‌ها، موجی از بیداری اسلامی در دنیای اسلام پدیدار شد که روز به روز در حال گسترش می‌باشد ولی کماکان دچار چالش‌ها و مشکلات جدی است. به همین منظور و برای تحقق امت اسلامی در افق آینده پیش‌روی دنیای اسلام و نیز گذر

فصلنامه علمی -پژوهشی
پژوهشهای سیاسی جهان اسلام

[Downloaded from priw.ir on 2026-10-15]
[DOR: 20.1001.1.23222980.1399.10.4.7.4]

از چالش‌های موجود، راهبردهایی در گفتمان انقلاب اسلامی ارائه گردیده است که می‌تواند آرزوی تحقق امت اسلامی را ذیل تمدن نوین اسلامی و نظام واحد جهانی که همانا نظامی مهدوی است، محقق نماید.

از این رو، در گفتمان انقلاب اسلامی با تأکید بر مفهوم امت اسلامی(از طریق دعوت به وحدت اسلامی و پرهیز از تفرقه و اختلاف) با زمینه‌سازی ایجاد نظام امامت و امت توانسته است خودباوری را در میان امت اسلامی تقویت نماید. زنده‌شدن مفاهیم اسلامی همچون امت اسلامی در گفتمان انقلاب اسلامی اتفاق افتاد؛ این درحالی بود که می‌رفت تا مفاهیم جعلی همچون ناسیونالیسم افراطی و وطن‌پرستی، گرد فراموشی بر مفاهیم بلند اسلامی بنشاند. اگر بجای خدا، وطن، قوم، نژاد و هر چیز دیگری محور پرستش قرار گیرد، چندپارگی جهان اسلام را در پی خواهد داشت چراکه جهان اسلام مشحون از تفاوت‌ها و تنوع در ابعاد مختلف می‌باشد. راهبرد گفتمان انقلاب اسلامی بازگشت به این آیه شریفه قرآن کریم است که می‌فرماید: «ای مردم! ما شما را از یك مرد و زن آفریدیم و ملت‌ها و قبیله‌ها قرار دادیم تا یکدیگر را بشناسید. بی‌تردید گرامی‌ترین شما نزد خدا پرهیزکارترین شماست. یقیناً خدا دانا و آگاه است.»(حجرات: ۱۳)[۱]

راهبرد دیگر شکل‌گرفته در گفتمان انقلاب اسلامی هدفمند کردن و جهت‌دار نمودن امت اسلامی در راستای مقابله با مستکبران و ظالمان و آزادی سرزمین‌های اسلامی با تمرکز بر شیطان بزرگ امریکا و رژیم اشغالگر صهیونیستی بود. این امر سبب شد تا تمام نگاه‌ها به دشمن دوخته شده و تمایزات و مرزبندی‌های درون گفتمانی جای خود را به تقابل دوگانه اسلام و استکبار بدهد؛ یعنی همگان در نسبت‌سنجی اعمال و رفتار و کردار خود بسنجند که به کدامیک از این دو مفهوم تعلق دارند و در برابر کدام دیگری قرار گرفته‌اند. اینجاست که هویت سیاسی و اجتماعی امت اسلامی نمایان می‌شود و لرزه بر اندام دشمنان می‌اندازد. اینجاست که مرزبندی‌های هویتی میان ظالم و مظلوم ایجاد می‌شود و آنگاه درخواست همگان می‌شود: «خدایا ولیّت را برای ما آشکار کن، کسی که به چیزی از باطل دست نیابد، مگر آن را از هم بپاشد و حق را پابرجا و ثابت نماید. خدایا او را برای بندگان ستم دیده‌ات پناهگاهی قرار ده و

۱. «يَا أَيُّهَا النَّاسُ إِنَّا خَلَقْنَاكُم مِّن ذَكَرٍ وَأُنثَىٰ وَجَعَلْنَاكُمْ شُعُوبًا وَقَبَائِلَ لِتَعَارَفُوا إِنَّ أَكْرَمَكُمْ عِندَ اللَّهِ أَتْقَاكُمْ إِنَّ اللَّهَ عَلِيمٌ خَبِيرٌ»

[Downloaded from priw.ir on 2026-10-15]
[DOR: 20.1001.1.23222980.1399.10.4.7.4]

یاور کسی که برای خود جز تو یاری نمی‌یابد. خدایا او را احیاء کننده احکام تعطیل شده کتابت و محکم کننده نشانه‌های دین و روش پیامبرت قرار ده.»[1]

امید است که به فضل الهی این آگاهی و بیداری اسلامی در میان مسلمانان جهان گسترش یافته، ملت‌های اسلامی، روز به روز به تشکیل امت واحده اسلامی نزدیک‌تر شوند. همان‌گونه که مقام معظم رهبری می‌فرمایند: «اسلام ثابت کرده است ظرفیت آن را دارد که امت خود را به اعتلای مدنی و علمی و عزت و قدرت سیاسی برساند. ایمان و مجاهدت و پرهیز از تفرقه، تنها شرط‌های تحقق این هدف بزرگ است و قرآن به ما می‌آموزد: «و اگر مؤمنید سستی مکنید و غمگین مشوید که شما برترید»[2] (آل عمران:۱۳۹) «و کسانی که در راه ما کوشیده اند به یقین راه های خود را بر آنان می نماییم و در حقیقت خدا با نیکوکاران است»[3] (عنکبوت:۶۹). و می‌آموزد:«و از خدا و پیامبرش اطاعت کنید و با هم نزاع مکنید که سست شوید و ابّهت شما از بین برود و صبر کنید که خدا با شکیبایان است»[4] (انفال:۴۶). (مقام معظم رهبری، ۱۳۷۶/۹/۱۸)

۱. فرازهایی از دعای عهد.
۲. «وَلَا تَهِنُوا وَلَا تَحْزَنُوا وَأَنْتُمُ الْأَعْلَوْنَ إِنْ كُنْتُمْ مُؤْمِنِينَ»
۳. «وَالَّذِينَ جَاهَدُوا فِينَا لَنَهْدِيَنَّهُمْ سُبُلَنَا وَإِنَّ اللَّهَ لَمَعَ الْمُحْسِنِينَ»
٤. «وَأَطِيعُوا اللَّهَ وَرَسُولَهُ وَلَا تَنَازَعُوا فَتَفْشَلُوا وَتَذْهَبَ رِيحُكُمْ وَاصْبِرُوا إِنَّ اللَّهَ مَعَ الصَّابِرِينَ»

[Downloaded from priw.ir on 2026-10-15]
[DOR: 20.1001.1.23222980.1399.10.4.7.4]

فهرست منابع:

۱. قرآن کریم(۱۳۸۶). ترجمه محمدمهدی فولادوند، نشر ولیعصر، چاپ اول، قم.

۲. ابراهیم‌نیای توشیزی، محمد، اسماعیلی‌زاده، عباس و رضائی‌کرمانی نسب‌پور، محمدعلی(۱۳۹۷). واکاوی مبانی قرآنی نظر امام خمینی(ره) درباره غده سرطانی بودن اسرائیل، فصلنامه پژوهش‌های سیاسی جهان اسلام، سال هشتم، شماره چهارم، زمستان.

۳. احمدی، ظهیر(۱۳۸۸). مفهوم‌شناسی امت در قرآن و اجتماع، پژوهشنامه علوم و معارف قرآن کریم(پیام جاویدان)، سال اول، شماره ۲، بهار.

۴. ایزوتسو، توشیهیکو(۱۳۸۱). خدا و انسان در قرآن، معنی‌شناسی جهان‌بینی قرآنی، مترجم: احمد آرام، تهران، شرکت سهامی انتشار، چاپ پنجم.

۵. بهاری، مجتبی، کاظمی، معصومه و رضائیان، احد(۱۳۹۴). پیشرفت‌های جدید در روش آینده‌نگاری، مؤسسه افق آینده پژوهی راهبردی، چاپ اول.

۶. حدیث ولایت[نرم‌افزار چندرسانه‌ای](۱۳۹۴). مجموعه رهنمودهای رهبر معظم انقلاب اسلامی حضرت آیت‌الله العظمی خامنه‌ای(متن کامل بیانات، سخنرانی ها، خطبه ها، مصاحبه ها و دیدارهای معظم له از شهریور ۱۳۵۷ تا آبان ۱۳۹۴شمسی)، موسسه پژوهشی فرهنگی انقلاب اسلامی، حفظ و نشر آثار حضرت آیت‌الله العظمی خامنه‌ای، تهران.

۷. خمینی، روح‌الله(۱۳۸۷). ولایت فقیه، مؤسسه تنظیم و نشر آثار امام خمینی(ره)، چاپ چهاردهم.

۸. خمینی، سید احمد(۱۳۷۴). وحدت در اندیشه امام خمینی(ره)، آوای وحدت(گزیده مقالات هفتمین کنفرانس بین‌المللی وحدت اسلامی)، به کوشش محمدسعید معزالدین، مجمع جهانی تقریب مذاهب اسلامی، چاپ اول.

۹. دائرةالمعارف انقلاب اسلامی ویژه نوجوانان و جوانان(۱۳۸۳). به کوشش دفتر ادبیات انقلاب اسلامی، جلد اول، تهران، شرکت انتشارات سوره مهر.

۱۰. دائرةالمعارف بزرگ اسلامی(۱۳۸۰). زیر نظر کاظم موسوی بجنوردی، ناشر مرکز دائرةالمعارف بزرگ اسلامی، تهران، جلد ۱۰، چاپ اول.

۱۱. دائرةالمعارف قرآن کریم(۱۳۸۲). تهیه و تدوین مرکز فرهنگ و معارف قرآن، انتشارات مؤسسه بوستان کتاب قم، جلد چهارم، چاپ اول، قم.

۱۲. دیوید، فرد.آر(۱۳۷۹). مدیریت استراتژیک، ترجمه ع.پارسائیان و س. اعرابی، دفتر پژوهش‌های فرهنگی: به نقل از محمدی لرد، عبدالمحمود(۱۳۹۲). مدل تحلیل راهبردی در اندیشه مقام معظم رهبری، فصلنامه مطالعات راهبردی، شماره ۶۲، زمستان.

۱۳. زارعی، بهادر(۱۳۹۰). تحلیل تئوری امت در قلمرو جغرافیای سیاسی اسلام، فصلنامه سیاست، دوره ۴۱، شماره ۳، پاییز.

۱۴. رجبی، هادی(۱۳۹۸). راهبردهای اتحاد جهان اسلام با ابتناء بر دیدگاه‌های مقام معظم رهبری،

انجمن مطالعات جهان اسلام
Islamic World Studies Association
جمعیة دراسات العالم الاسلامی
فصلنامه علمی -پژوهشی
پژوهشهای سیاسی جهان اسلام

[Downloaded from priw.ir on 2026-10-15]
[DOR: 20.1001.1.23222980.1399.10.4.7.4]

فصلنامه پژوهش‌های سیاسی جهان اسلام، سال نهم، شماره سوم، پاییز.
۱۵. سرخیل، بهنام(۱۳۹۸). رسانه و قدرت گفتمانی با تأکید بر انقلاب اسلامی، فصلنامه پژوهش‌های سیاسی جهان اسلام، سال نهم، شماره سوم، پائیز.
۱۶. شقاقی، فتحی(۱۳۸۴). امام خمینی؛ تنها گزینه(مجموعه مقالات)، ترجمه سیدهادی خسروشاهی، انتشارات اطلاعات.
۱۷. صحیفه امام[نرم‌افزار چندرسانه‌ای](۱۳۷۴). مجموعه رهنمودهای رهبر کبیر انقلاب اسلامی حضرت امام خمینی(قدس سره)، تهیه و تدوین سازمان مدارک فرهنگی انقلاب اسلامی، تهران.
۱۸. عمیدزنجانی، عباسعلی(۱۳۶۶). فقه سیاسی، جلد ۲، تهران، امیرکبیر، چاپ اول.
۱۹. کیوان‌حسینی، سیداصغر، محفوظیان، سیدجمال(۱۳۹۸). افراط‌گرایی دینی و بحران امنیت انسانی در خاورمیانه؛ مطالعه موردی عراق و سوریه(۲۰۱۸-۲۰۱۴)، فصلنامه پژوهش‌های سیاسی جهان اسلام، سال نهم، شماره چهارم، زمستان.
۲۰. محمدی لرد، عبدالمحمود(۱۳۹۲). مدل تحلیل راهبردی در اندیشه مقام معظم رهبری، فصلنامه مطالعات راهبردی، شماره ۶۲، زمستان.
۲۱. مطهری، مرتضی(۱۳۶۹). مجموعه آثار استاد شهید مطهری(وحی و نبوت)، انتشارات صدرا، تهران، چاپ اول، جلد ۲.
۲۲. مقام معظم رهبری(۱۳۹۰/۱۱/۱۰). بیانات در دیدار شرکت‌کنندگان در اجلاس جهانی جوانان و بیداری اسلامی، به نقل از پایگاه اینترنتی: http://farsi.khamenei.ir.
۲۳. مقام معظم رهبری(۱۳۷۶/۹/۱۸). بیانات در آغاز هشتمین اجلاس سران کشورهای اسلامی، به نقل از پایگاه اینترنتی: http://farsi.khamenei.ir.
۲۴. نوروزی، محمدجواد، اسلامی، محسن، اسلامی، مهدی(۱۳۹۸). مبانی نظریه اسلام سیاسی امام خمینی(ره) در مقایسه با نظریه‌های رقیب اسلام سلفی و سکولار، فصلنامه پژوهش‌های سیاسی جهان اسلام، سال نهم، شماره چهارم، زمستان.

DOI: ۱۰.۲۱۸۵۹/priw-۱۰۰۴۰۵

به این مقاله این‌گونه ارجاع دهید:

رجبی، هادی (۱۳۹۹)، «بازشناسی مفهوم "امت اسلامی" در گفتمان انقلاب اسلامی و راهبردهای تحقق آن» فصلنامه پژوهشهای سیاسی جهان اسلام، س۱۰، ش۴، زمستان ۹۹، صص ۱۲۲-۱۰۵.

[Downloaded from priw.ir on 2026-10-15]
[DOR: 20.1001.1.23222980.1399.10.4.7.4]